

מבוא

ב־23 ביוני 1969, בנאום יום השנה (ה־17) להפיכת כת הקצינים שהדיחה את המלך פארוק, הכריז נשיא מצרים, גמאל עבדול נאצר: "איני יכול לכבוש את סיני, אבל אני יכול להתיש את ישראל ולשבור את רוחה"; כך, בלי משים, העניק נאצר שם לאותה מערכה צבאית ממושכת, שהתחוללה ביוזמת הערבים לאחר מלחמת ששת־הימים והתפתחה עד מהרה למה שכונה תחילה בישראל "המלחמה שלאחר המלחמה". במרוצת הזמן יוחד המושג "מלחמת־ההתשה" לחזית קו התעלה, אף כי לאמיתו של דבר היא לא הצטמצמה לחזית המצרית בלבד והתנהלה גם לאורך קווי הפסקת האש עם סוריה בצפון, עם ירדן במזרח, בגבול לבנון ובמקביל לכך — עם ארגוני המחבלים משני עברי "הקו הירוק".

לפי התפיסה הצה"לית המקובלת, נמשכה מלחמת־ההתשה בחזית הדרום כ־17 חודשים — החל במארס 1969 ועד כניסת הפסקת־האש עם מצרים לתוקפה, בליל ה־7 באוגוסט 1970.

נאצר לא היסס להודות בפומבי, כי מצרים מפירה בגלוי את הסכם הפסקת־האש, שעליו חתמה ביוני מתוך כורח נואש לשים קץ לקרבות מלחמת־ששת־הימים. ב־30 במארס 1969 הודיע נשיא מצרים: "היו זמנים שבהם תבענו דין וחשבון מחייל שלנו בחזית אם זה ראה את האויב וירה בו, מפני שלא היינו מוכנים לסיבוכים. עתה השתנתה התמונה. אנו תובעים דין וחשבון מחייל שלנו בחזית אשר רואה דמות אויב ואינו יורה בו".

הטלפון הגיע מחרטום

בכל תולדות הסכסוך הישראלי־ערבי לא הומחש כל כך חוסר הסימטריה שבו, כפי שאירע לאחר מלחמת־ששת־הימים. למחרת הנצחון הצבאי המזהיר על שלוש מדינות ערב (מצרים, ירדן וסוריה) במערכה צבאית סוחפת, שנכפתה על מדינת ישראל על־ידי מהלכיו של נאצר במאי 1967, אפיינה את הלך הרוחות, הן בצמרת הדרג המדיני והן בקרב הציבור הרחב, השאיפה העזה לשלום עם מדינות ערב. יחד עם התרוממות הרוח שגאתה בתום המלחמה, התגברה האמונה שהיתה זו המלחמה האחרונה עם שכנינו וגאתה התקווה ל"טלפון" נכסף שיגיע מעבר לגבול ויפתח עידן חדש ביחסי ישראל־ערב. יש סמליות רבת משמעות בעובדה שכבר ב־17 ביוני 1967, קבלה ממשלת הליכוד הלאומי החלטת, שבה הובעה נכונות מצד ישראל להחזיר את השטחים שנכבשו בחזיתות המצרית והסורית תמורת הסכם שלום. ההחלטה, שבתוקף הנסיבות אז לא ניתן לה מייד פומבי, הועברה לממשלת ארצות־הברית ואין ספק שלאחר מכן הגיעה לבירות ערב. ימים מספר לאחר מכן הביע ראש הממשלה, לוי אשכול, פנייה מפורשת אל מנהיגי מדינות ערב, בעת סיורו (ב־21 ביוני) במפרץ שלמה: "זכאן, כאשר אנו נמצאים בשעה היסטורית במפרץ שלמה, אני מחדש את קריאתי: הריני נכון להיפגש לשיחות שלום עם השכן הקרוב

ביותר, עם הנשיא נאצר, עם המלך חוסיין ועם מנהיגים ערבים אחרים בכל עת ובכל מקום".

האכזבה, שלא לומר ההתפכחות מחלום השלום, לא איחרה לבוא. ביוני 1967, שלושה שבועות בלבד לאחר הפסקת-האש, חוללו המצרים תקרית אש ראשונה בקו התעלה. עד מהרה התברר שהתקרית לא היתה בבחינת חריג חד-פעמי ותוך זמן קצר התחזור לכל, שתקוות השלום הקרוב נמוגו, וכי הסיכוי למצוא הסדר מדיני כלשהו הוא בגדר נעלם. בשלב זה הזדקרה עובדה יסודית במציאות החדשה: קווי-הפסקת האש בכל שלוש החזיתות — בדרום, בצפון ובמזרח, היו בפועל גבול הבטחון של ישראל. ב־8 ביולי הפעיל הצבא המצרי שמעבר לתעלת סואץ תותחים ומטוסים נגד כוחות צה"ל בגדה המזרחית. לא היה ספק שהמצרים מנסים לערער על המצב הקיים שנוצר עם תום הקרבות, כלומר על שליטת צה"ל לאורך קו הפסקת-האש.

לימים סיכם הרמטכ"ל השמיני של צה"ל, רב-אלוף חיים בר-לב (שכיהן כראש המטה הכללי מינואר 1968 ועד סוף דצמבר 1971), את מלחמת-ההתשה ואמר בין היתר: "בפרק הזמן הראשון היה על צה"ל להגדיר לעצמו את המציאות הבטחונית שהתהוותה אחרי מלחמת-ששת-הימים. עד מהרה הסתבר כי הנצחון המזוהר, הבסתו של צבא-מצרים והפגיעה הקשה בצבאות ירדן וסוריה, לא הביאו את סיום המלחמה. צבאות מוכים אלה, בסיוע הפעיל של ברית-המועצות, פתחו בשיקום מזורו של כוחם. תקריות האש הראשונות בסואץ התרחשו עוד לפני שהשתחררו כוחות המילואים שגייס צה"ל ערב מלחמת-ששת-הימים. תושבי השטחים המוחזקים פתחו בצעדים ראשונים של

תקריות ראשונות בתעלת סואץ

מרי אזרחי, וארגוני הטרור החלו בפעולתם הן בשטחים המוחזקים והן מעבר לקווי הפסקת-האש. מצב חדש זה חייב גיבוש תפיסה מבצעית שתתאים לנתונים החדשים ויצירת כלים ארגוניים למימושה". גם במישור המדיני לא הותיר הצד השני שמץ של ספק לגבי כוונותיו כלפי ישראל. ב-1 בספטמבר 1967 קיבלה ועידת הפסקה של ראשי מדינות ערב שנערכה בחרטום, בירת סודן, את החלטת "שלושת הלאוים": "לא שלום עם ישראל, לא משא ומתן, לא הכרה בה". במקום טלפון השלום המיוחל או לפחות הודעה על נכונות לפתוח במו"מ מדיני עם ישראל, באו איפוא החלטות חרטום, על מלוא השלכותיהן השליליות.

בשטח עצמו העידו כל הסימנים, כי שכנותיה של ישראל גמרו אומר לקיים, למרות הסכם הפסקת-האש עליו התמו, מצב של לא שלום ולא מלחמה. ב-21 באוקטובר 1967 גרמו המצרים להסלמה ניכרת בקו הפסקת-האש בדרום — משחתת חיל הים "אילת", ששטה בסיור שיגרתי 14.5 מיל ימי צפונית-מזרחית לפורט-סעיד, מחוץ למים הטריטוריאליים של מצרים, טובעה על-ידי ספינת טילים מצרית. 47 איש מתוך 199 אנשי צוותה נהרגו או נעדרו; 91 מתוך 152 הניצולים נפצעו. שלושה ימים לאחר מכן הנחית צה"ל מכת אש עזה על המצרים בדרום-התעלה, ותותחיו הסבו נזקים כבדים לבתי הזיקוק בסואץ ולתשלובת הפטרוכימית הסמוכה. תגובה זו נשאה פרי והמצרים השתכנעו ברצינות אזהרותיה של ישראל, שהפסקת-האש תישמר רק על-פי עקרון ההדדיות. מכאן ועד לקיץ 1968 שקטה התעלה.

בינתיים העסיק המכלול המזרח-תיכוני את ארגון האומות המאוחדות באינטנסיביות מרובה. הפעילות המדינית, שבחלקה התנהלה מאחורי הקלעים במשכנו הניו-יורקי של הארגון הגיעה לשיאה עם קבלת החלטת מועצת הבטחון 242, ב-22 בנובמבר 1967. מהי תמצית תוכנה של החלטה זו, אולי המפורסמת והמצוטטת ביותר בתולדות האו"ם ומועצת הבטחון של ארגון זה?

החלטה 242 כוללת קריאה ל"כינון שלום צודק ובר-קיימא" (בסכסוך המזרח-תיכוני); ל"נסיגת כוחותיה המזוינים של ישראל משטחים שנכבשו" (כך במקור האנגלי, ואילו לתרגום בצרפתית הסתפח למלה "שטחים" הא הידיעה השנוי במחלוקת); ל"כיבוד והכרה בריבונות, שלמות טריטוריאלית ועצמאות מדינית של כל מדינה ומדינה באיזור וזכותן לחיות בשלום בתוך גבולות בטוחים ומוכרים, חופשיות מאיומים או מעשי אלימות". בסייפא של ההחלטה ביקשה מועצת הבטחון ממזכירו הכללי של הארגון למנות נציג מיוחד כדי "לקדם הסכם ולסייע למאמצים להשיג הסדר מוסכם בדרכי שלום". לא חלפה אלא יממה אחת ונאצר השמיעי, בנאום במועצת האומה המצרית, את פירושו שלו להחלטה 242, בהכריו: "מה שנלקח בכוח, לא יוחזר אלא בכוח!".

"תורת השלבים" של נאצר

החודשים האחרונים של 1967 עמדו בסימן הגברת פעילותם של ארגוני המחבלים במטרה לזרוע הרס והרג בישראל, לשבש את מהלך החיים בקרב

כוח צה"ל ליד העיירה כראמה בירדן

תושביה, לגרום להמרדת אוכלוסי השטחים נגד הנוכחות הישראלית ונגד מה שקרוי בפיהם "שלטון הכיבוש והדיכוי", לקיים בהתמדה מתיחות ולא להניח לרוחות באיזור להירגע. באותה עת חל שינוי דרגתי ביחסן של מדינות ערב אל ארגוני המחבלים ואל פעולותיהם נגד ישראל. ירדן וסוריה בעיקר החלו להעניק להם תמיכה מעשית בצידוד, באימונים ולעיתים אפילו, בעיקר בגבול ירדן, בחיפוי של ירי.

לחימה נמרצת של יחידות צה"ל — בשיתוף זרועות בטחון אחרות — בארגוני המחבלים, הטביעה את חותמה על סתיו 1967 וחורף 1968. לא חלף זמן רב ובגבול המזרחי חלה הסלמה ניכרת. צבא ירדן הגביר את שיתוף הפעולה שלו עם המחבלים, העמיד לרשותם בסיסי התארגנות ויציאה לנסיגות חדירה אל תחום ישראל. במהרה כמו "קס הגולם על יוצרו", צבא ירדן איבד את השליטה על אזורים נרחבים בבקעת-הירדן ונגרר לקרבות טנקים וארטילריה עם צה"ל. באורח פרדוכסלי מצאו עצמם לפתע יישובים רבים לאורך גבולנו עם ירדן — בעמק בית-שאן ועמק-הירדן — בקו האש. דווקא אחרי נצחון מלחמת-ששת-הימים נאלצו להתבצר ולעמוד על משמר בטחונם יומם ולילה. כשגברו ההפגזות על יישובינו צלח, ב-21 במארס 1968, כוח של צה"ל את הירדן ותקף את הבסיס המרכזי של המחבלים בעיירה כראמה בפעולה הגדולה והמקיפה ביותר מאז תום הקרבות של מלחמת-ששת-הימים. מבצע כראמה הרחיק אמנם את המחבלים מהאיזור הסמוך לגבול ישראל והוכיח להם ולתומכיהם שחציית הגבול איננה חריסטית, אך

לא נטע בלבו של איש בישראל אשליה כאילו המלחמה בארגוני המחבלים תהיה קלה וקצרה.

מכאן ואילך השקיע צה"ל מאמצים מתמידים בפעולות חסימה, מרדפים ותקיפות של בסיסי מחבלים, בעיקר בבקעת-הירדן. אך בינתיים התרחבה החזית וחרגה אל מעבר לגבולות ישראל והשטחים המוחזקים.

אות לבאות ניתן ב־22 ביולי 1968. מטוס של "אל-על", שעשה דרכו מרומא ללוד, נחטף על-ידי חוליית מחבלים חברי ה"חזית העממית לשחרור פלסטין" ואולץ לנחות באלג'יריה. כפי שיתברר לימים, פתחה חטיפה אוירית זו עירן חדש וברוטאלי לא רק בכל הנוגע למעשי טרור נגד מדינת ישראל, כי אם היוותה תמרור עגום בקורות הטרור הבינלאומי, שעתידי בשנים הבאות לפגוע באזרחיהן ויעדיהן של מדינות רבות בעולם. פרשת מטוס "אל על" ציינה את התרחבות חזית הלוחמה נגד ישראל וחייבה את המדינה להערך בהתאם. ובעוד מתרחשות תקריות לאורך הגבול המזרחי והצפוני, הסתיימה גם הרגיעה ששררה כמעט עשרה חודשים לאורך קו הפסקת-האש בדרום. ב־8 בספטמבר 1968 פתחו המצרים לפתע בירי ארטילרי כבד על כוחות צה"ל מעבר לתעלה. 15 חיילי צה"ל נהרגו ו־34 נפצעו. שישה ימים לאחר מכן הכריז נאצר, כי תם השלב הראשון במלחמה נגד ישראל — שלב "העמידה האיתנה" ומצרים עוברת עתה לשלב "ההרתעה הפעילה", שאחריו יבוא, לבסוף, "שלב שחרור האדמות הכבושות".

תגובת צה"ל על התפתחות חמורה זו לבשה שתי צורות: הגנתית והתקפית. בקו התעלה הוחל במאמץ התבצרות בקנה מידה חסר תקדים, שבמהלכו הוקמו המעוזים המבוצרים ונוצר, מה שכונה מאוחר יותר, "קו בר-לב". התפיסה הכוללת לפיה נבנה קו המעוזים יעדה לו שני תפקידים: להיות עמיד בפני ההפגזות המצריות ולשמש מחסום מפני צליחת כוחות בפתחי הצירים העיקריים.

עבודת ההתבצרות נמשכה שבועות רבים, נטלו בה חלק אלפי חיילים ואזרחים שהסתייעו במאות כלי-רכב ובציוד מכני כבד והיא התנהלה, בתוקף הנסיבות, בקדחתנות יומם ולילה במירוץ נגד הזמן. באביב 1969 הסתיים השלב העיקרי של מבצע הנדסי ענק זה, שנעשה תחת צליפות והפגזות של המצרים על מבצרי הקו החשופים בשטח ותבע קרבנות. משהושלמה הקמת קו המעוזים הוכח כי המאמץ שהושקע בהכנתו היה כדאי וכי הם עמידים בפני אש תותחים כבדים, ומספר קרבנות ההפגזות המצריות פחת. במרחק של 128 ק"מ מהתעלה השתרע קו התעוזים, מוצבים שהוקמו אחרי מלחמת ששת הימים מחוץ לטווח-האש של הנשק הקל המצרי. התעוזים — שיעדם היה להיות קו הגנה שני בגזרת התעלה, כללו בונקרים, מחפורות לרכב, חנויות טנקים, תעלות קשר ושימשו גם כנקודות תצפית חיוניות. מיקומם העניק להם הגנה יחסית מאש הארטילריה המצרית.

במשך הזמן התרקם בקו המעוזים הווי חיים מיוחד במינו. לראשונה בתולדותיו החל צה"ל מתנסה בלוחמה סטאטית, במלגננה ניחת על כל המשמעויות הטקטיות, המבצעיות והפסיכולוגיות הכרוכות בכך לגבי צבא,

שמיומו הראשון פיתח וטיפח את תורת הלחימה ההתקפית, את עקרונות הניידות וההסתערות קדימה. עם זאת לא יצרו מעווי קו בר-לב מצב של קו חזית קופא על שמריו וחסר תנועה. ראשית, נשלט המרחב שבין המעוזים על ידי סיורים ותצפיות; ושנית, צה"ל ביצע פשיטות אל תוך שטחה של מצרים מעבר לתעלה, מהן לעומק ניכר, שהראשונה בהן — בליל ה-31 באוקטובר 1968 — היתה על נגיע חמאדי, אשר יעדיה היו גשר, סכר ותחנת מימסר בקו המתח הגבוה קהיר-אסואן. נאצר ומפקדי צבא מצרים התכוונו לנהל מלחמה סטאטית נגד כוחות צה"ל שמעבר לתעלה ולנצל את יתרונם הכמותי בנשק ארטילרי, מתוך כוונה להסב לכוחותינו אבידות רבות ככל האפשר, בהיותם מודעים לרגישות הקיימת בישראל לגבי חיי אדם.

המצב שנוצר בקו התעלה הוליד במטה הכללי של צה"ל חילוקי דעות לגבי האמצעים בהם יש לנקוט כדי להגן על סיני בדרך היעילה ביותר. היו למעשה שתי אפשרויות: להגן על קו-התעלה על ידי נוכחות פיסית קבועה על קו המים; ואפשרות שנייה - הגנה באמצעות כוחות ניידים, ללא קו הגנה קבוע. לבסוף הוחלט לאמץ את התפיסה הראשונה. החלטה זו נבעה מצרכים מדיניים ובטחוניים כאחת. מטרתה של ישראל היתה להיצמד לקו המים, ולא לאפשר צליחת כוחות מצריים מהגדה המערבית לגדה המזרחית, וכך למנוע מהצבא המצרי להשתלט על שטחים שעלולים לספק הישגים מדיניים.

מלחמת-ההתשה מתלקחת

הפשיטה על נגיע חמאדי גרמה לרגיעה יחסית במשך חודשים אחדים והיא איפשרה בין היתר, לצה"ל להתבצר ולהתכונן להפגזות. ב-8 במארס 1969 פתחו המצרים לפתע בהפגזה כבדה לאורך כל קו התעלה. מעתה ואילך יהיה קו המים לחזית פעילה במשך 17 החודשים הבאים, עד להשגת הפסקת-האש בליל ה-7 באוגוסט 1970.

המצרים שילמו מחיר כבד עבור יוזמתם התוקפנית, שנועדה להסלים את שלב "ההרתעה הפעילה": ב-9 במארס נהרגו בהפגזה ישראלית רמטכ"ל צבא מצרים, עבדול מונעים ריאד, בעת שסייר באיזור התעלה ליד איסמעיליה; תותחי צה"ל הסכו לאחר מכן נזק כבד לכלי שיט מצריים, מתקני צבא, בתי זיקוק ומפעלי חרושת. תוך שבועות מעטים נטשו מאות אלפים מתושבי ערי הגדה את בתיהם ונמלטו מערבה.

בחודשי האביב והקיץ של 1969 תיגבר הצבא המצרי ללא ההקף את כוחותיו המוצבים לאורך התעלה, כשמאגר כוח האדם העומד לרשותו נראה, בהשוואה למגבלותיה של ישראל בתחום זה, כבלתי נדלה. את כלי המשחית סיפקה ברוחב יד ברית-המועצות, ששיגרה יחד עם תותחיה אלפי מדריכים ויועצים. בהדרגה גברה מעורבותם של היועצים הצבאיים הסובייטיים, ונוכחותם במצרים — בהיקף שלא היה כמוהו אז בשום מדינה ערבית במזרח התיכון — עתידה להוות אחת הבעיות הסבוכות והרגישות ביותר, שיעמדו בפני ישראל בחודשיה האחרונים של מלחמת-ההתשה. הן הדרג המדיני המחליט והן הדרג הצה"לי המתכנן והמבצע חייבים היו לכלול במערכת

שיקוליהם במירב הזהירות את הגורם הסובייטי, באורח שיבטיח לישראל מרחב פעולה נרחב ככל האפשר במאמץ של יצירת לחץ על מצרים, אך עם זאת לא יגרור את ברית-המועצות לעימות ישיר עם צה"ל.

בשבוע השלישי של חודש אפריל 1969 ניסו המצרים לצלוח את התעלה ולערוך פשיטות פתע על המעוזים. כל הפשיטות נהדפו, אך הפעילות המצרית גרמה לקרבנות רבים בין מגיני הקו. ביולי 1969 הגיע מספר הנפגעים של צה"ל לשיא — 29 הרוגים ו-75 פצועים. ב-20 ביולי 1969 החל חיל האוויר לפעול בשמי התעלה והוא יתמיד בכך עד השגת הפסקת-האש כעבור שנה.

בקיץ 1969 התנהלה מלחמת-ההתשה במלוא עוזה ומאליהן התבקשו מספר שאלות: מה היו מטרותיה המוצהרות של מצרים? אילו גורמים וסיבות הניעו את נאצר ותומכיו בצמרת המדינית והצבאית לזיום מלחמה זו?

בעוד שבי-69 — 1968 הוטל על הצבא המצרי למנוע את התבצרות צה"ל לאורך הגדה המזרחית של התעלה, גיבש כשלוש מאמץ זה את המטרה העיקרית — אותה אמורה היתה לשרת מלחמת-ההתשה: להפר את ה"סטטוס-קוו" שנוצר בחצי האי סיני בכלל ולאורך התעלה בפרט, כתוצאה מנצחון צה"ל במלחמת ששת-הימים; לסכל קביעת עובדות בשטח — דהיינו הפיכת קו התעלה לגבול דה-פקטו בין ישראל ומצרים; ליצור מתיחות מלחמתית גואה, שתניע את המעצמות ואת האו"ם להתערב בכיוון הרצוי למצרים — לכפות על ישראל נסיגה חריצנית מקו התעלה ולאחר מכן לסגת לפחות מחלק משטח סיני.

מבין מכלול הגורמים והאילוצים, שהניעו את נאצר לקיים פעילות בחזית, נציין את הבולטים: הצבא המצרי המובס, ששולחב ללא הרף על-ידי מפקדיו והחזק זמן ממושך ב"כוננות עליונה", דורכן להיות נכון לשקם את כבודו ולגמול לישראל על מפלת יוני 1967; לרקע צבאי זה יש להוסיף את הרקע הפנים-פוליטי — מכאן תסיסה מרדנית נגד משטר נאצר ומכאן — מצוקה כלכלית קשה והשלכות חברתיות חמורות בעקבותיה. היוזמה המלחמתית נגד ישראל נועדה איפוא להסיח את דעת המוני העם מקשיי הקיום היומיומי, ליצור גורם מלכד כלפי השכבה המשכילה יותר, לטפח אחדות לאומית לצורך הענשת האויב הציוני. בהקשר זה אין לשכוח את מאמציו הנמרצים של נאצר, שיוקרתו ירדה לשפל המדרגה אחרי תבוסת ששת-הימים, לשקם את מעמדו, להשיב לעצמו את "כתר המנהיגות" בעולם הערבי ולהתבלט שוב בזירה הבינלאומית כראש וראשון למדינאי המזרח התיכון.

בעורף המצרי לא היה כל קושי ליצור אוירה מלחמתית מלאכותית באמצעות הטלת האפלה חלקית בערים הגדולות, הקמת קירות מגן סביב בנייני ציבור, ובעיקר על-ידי מערכת תעמולה אינטנסיבית, שגויסה למטרה זו, כשהיא מעלימה מהמוני העם את האמת על אודות המתרחש בחזית התעלה, את היקף האבירות בקרב הצבא המצרי, את ממדי הפינוי של תושבים מערי התעלה ואת שיעור הפגיעות ההרסניות בבתי הזיקוק ובמפעלי התעשייה באיזור. הקו המצרי החדש — הצבאי, המדיני והתעמולתי — קצר הצלחה מסוימת, בעיקר בקרב העם המצרי שנטה להאמין להודעות הרשמיות על

אודות הריסת הביצורים הישראליים לאורך התעלה תוך גרימת אבידות כבדות מנשוא לצה"ל; הצבא המצרי מצא פורקן בפעילות הארטילריה ובהטרת הגדה שממול; בעולם אכן נוצר הרושם שהמצב הכללי לאורך התעלה מחמיר והולך.

בשלב זה של מלחמת-ההתשה הושמעו מפי נציגיה ודובריה המוסמכים של ישראל אזהרות, כי צה"ל לא ישלים עם ההתגרריות המצריות לאורך תעלת סואץ. בחלל האויר ריחפה השאלה, האם נאצר ומפקדי צבאו ישעו בעוד מועד לאזהרות מפורשות אלו ויפסיקו את ההידרדרות בגורת התעלה בטרם יאחרו את המועד ויאבדו את השליטה על מהלך המאורעות, כפי שאירע בשלהי מאי וראשית יוני 1967?

מדיניות על סף מלחמה

לא זו בלבד שמצרים לא שעתה לאזהרותיה של ישראל והוסיפה ללכות את המתיחות לאורך קו התעלה, היא גם האיצה במדינות ערב האחרות לנקוט כלפי ישראל "מדיניות של התשה". החל מקיץ 1969 ואילך לא היה בכלי התקשורת של מדינות ערב, וביחוד של מצרים, זכר לדיון לגבי הפתרון הרצוי למשבר המזרח-תיכוני — מדיני או צבאי; זמן מה לאחר מלחמת-ששת-הימים, נשמעו גם בכלי התקשורת המצריים קולות שקראו ל"מיצוי כל האפשרויות המדיניות". עתה, בקיץ 1969, הושם דגש על הפתרון הצבאי בלבד.

מעתה ואילך הטיף נאצר בנאומו, ואיש סודו הקרוב, עורך "אל-אהרם", חסנין הייכל, במאמריו, לנקיטת צעדים צבאיים שרק באמצעותם ניתן יהיה להשיג את היעד המדיני המוצהר — לאלץ את ישראל לסגת מקו התעלה ומחצי האי סיני. מלחמת-ההתשה הודגשה שוב ושוב בתעמולה המצרית האינטנסיבית — שהסתייעה בפעולות מדיניות, כלכליות ותעמולתיות, מכוונות להתיש את משאביה החומריים והמוראליים של ישראל. יתרה מזו — כחלק מאיסטרטגיה כללית רחבה, מהווה מלחמת-ההתשה ביטוי ל"מדיניות על סף מלחמה", הגורסת הימנעות ממלחמה נגד ישראל לפרק זמן מסוים, אך מביאה בחשבון אפשרות של הסלמת המצב לכדי מלחמה כוללת בשלב מתקדם ומאוחר יותר. אין זה מקרה שוועידת הפסגה של מדינות ערב, שהתכנסה בדצמבר 1969 בראבאט בירת מרוקו, הוגדרה עלידי כלי התקשורת הערביים כ"וועידת מלחמה".

ומה התרחש בינתיים בקו העימות?

במהירות ובעוצמה פיתח צה"ל את תגובותיו לכלל התשה-הפוכה, כשהוא פוגע ללא הרף ביעדים בתוך שטחה של מצרים (מגילויים מאוחרים יותר, אחרי מות נאצר וחילופי הגברי בצמרת המצרית, ניתן ללמוד עד כמה הדאיגה והביכה התפתחות בלתי צפויה זו את נאצר ואת עוזריו הקרובים). בספטמבר 1969, למשל, הפילו מטוסי חיל האויר הישראלי 11 מטוסים מצריים בשמי התעלה, הקומנדו הימי הטביע שתי ספינות טורפדו מצריות וגולת הכותרת

של פעולות אלו — כוח ישראלי משוריין פשט על חופו המערבי של מפרץ סואץ ופעל בשטח מצרים כ־10 שעות.

בשבוע הראשון של אוקטובר נהדף נסיון פשיטה מצרי על מעוז באיזור דוור־סואר. יומיים לאחר מכן תקף חיל האויר המצרי את מעוזי צה"ל ושופרות התעמולה של מצרים תיארו פעילות זאת כהתפתחות חרשה בשלב ההרתעה "כהכנה לקראת השלב המכריע — שלב השיחרור".

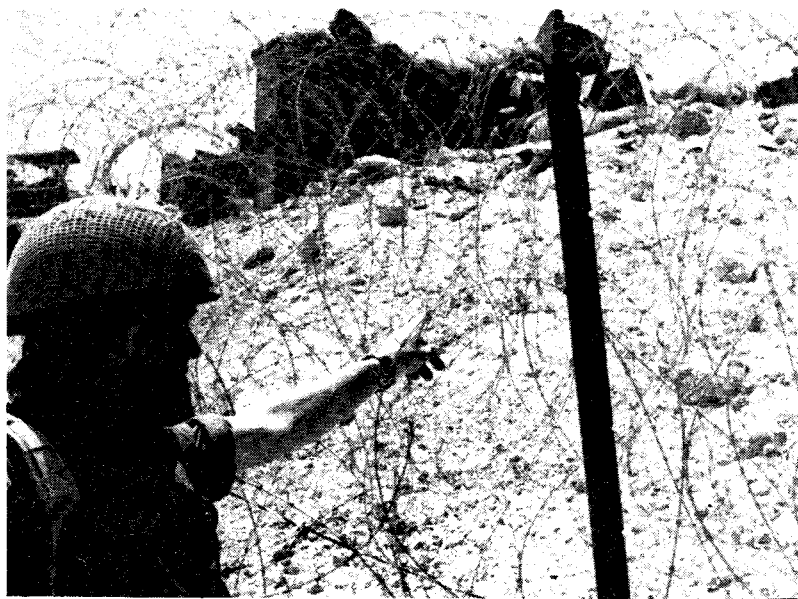
העיתון הלבנוני הפרו־מצרי "אל־מחרר" הסביר, כי התקפת חיל האויר המצרי בסיני "באה לסייע ללוחמת ההתשה שמנהלים המצרים וארגוני הפלשתינאים" — כלומר ארגוני המחבלים. לקראת סוף אוקטובר הירבה צה"ל להניח מארבים בחופו המערבי של מפרץ סואץ וב־25 בו בוצעה פשיטה ארוכת טווח לקינא שבמצרים העילית.

בנובמבר המשיכו המצרים לתקוף באמצעות חיל האויר שלהם, הירבו בנסיונותיהם להניח מארבים בגדה המזרחית של התעלה ולערוך פשיטות פתע על מעוזינו. כל אותו הזמן קיים צה"ל פעילות מקבילה — הגנתית והתקפית גם יחד. כזה היה המצב עד סוף 1969.

המאמץ ההתקפי התבטא בין השאר בפשיטת כוח שהונחת ממסוקים ישראליים בליל ה־26 בדצמבר 1969, על מתקני הראדר בראס עירב. במבצע שתואר בעיתונות העולמית כ"חסר תקדים בהיסטוריה הצבאית", נטל עימו הכוח הפורץ מכשיר מכ"ם סובייטי חדיש על כל חלקיו ואבזריו והצליח להעבירו ללא תקלה לתחום ישראל.

יממה קודם לכן, ב־25 בדצמבר, הנחת חיל האויר מהלומה מוחצת על מערך הני"מ המצרי לכל אורך התעלה בעומק של 20 ק"מ. התקפה זו, שנמשכה 8 שעות רצופות, הוכיחה למצרים כי לא יינתן להם לשקם את המערכות ההרוסות וכי הצבא המצרי חשוף למעשה להתקפות חיל האויר הישראלי, שמאז ספטמבר 1969 תוגבר במטוסי "הפאנטום" החדשים מתוצרת ארה"ב, שבקליטתם בחיל האויר הוחל מאותו מועד ואילך. בתחילת 1970 הסתמנה בבירור עליונותה של ישראל במלחמת־ההתשה שנכפתה עליה, אם כי היא נאלצה לשלם על הישגיה באבידות מכאיבות. הודות למערך הרפואי של צה"ל, אשר פעל ללא לאות בקו החזית ממש ורשם לזכותו הישגים ראשונים במעלה בהושטת טיפול רפואי מיידי לנפגעים, נחסכו וניצלו חייהם של לוחמים פצועים רבים במרוצת מלחמת־ההתשה. מבחינה זו היו קרבות ההתשה שעתו היפה של חיל הרפואה של צה"ל.

באותה עת הוחלט להגביר את הלחץ על מצרים כדי לכפות עליה את סיום מלחמת־ההתשה. החלטה זו התבטאה קודם כל בשיגור מטוסי חיל האויר לעומק שטחה של מצרים, החל ב־7 בינואר 1970, כדי להפציץ מפקדות צבאיות, בסיסים ומחסני ציוד ותחמושת, חלקם ממוקמים באיזור קהיר. בשלב זה של הפעילות הישראלית שוב אי־אפשר היה להעלים את המתרחש מידיעתם של תושבי בירת מצרים. הם, כמו ראשי הצבא והשלטון, הבינו שמצרים חשופה להתקפות חיל האויר הישראלי בכל מקום וכי שוב אין בכוחה של ארצם לגונן על עצמה.

חיילים מצריים ניסו לחדור למוצב צה"ל בנקודה זו

שעת רגיעה במלחמת ההתשה

